

СЕКЦІЯ 3 ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СУДАМИ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

УДК 347.93

DOI 10.32999/ksu2663-2713/2019-8-5

ТЕМПОРАЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Маковій В.П., к. ю. н., доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

Мамедов Рашад Юсіф огли, доктор філософії по праву,
доцент, доцент кафедри цивільного права
Академія поліції Азербайджанської Республіки

Стаття присвячена компаративному дослідженню часових категорій на межі матеріального та процесуального права, а також адміністративного та цивільного процесу. Проаналізовано становлення цивільного процесуального законодавства у розрізі часових явищ на прикладі наявних кодифікацій та останньої редакції Цивільного процесуального кодексу України. Пропонуються певні удосконалення правового регулювання процесуальних відносин у взаємопроникненні елементів механізму правового регулювання адміністративних та цивільних процесуальних відносин.

Ключові слова: час, строк, процесуальне право, матеріальне право, адміністративний процес, цивільний процес, обмеження.

Статья посвящена компаративному исследованию временных категорий на границе материального и процессуального права, а также административного и гражданского процесса. Проанализировано становление гражданского процессуального законодательства в разрезе временных явлений на примере существующих кодификаций и последней редакции Гражданского процессуального кодекса Украины. Предлагаются определенные усовершенствования правового регулирования процессуальных отношений во взаимопроникновении элементов механизма правового регулирования административных и процессуальных отношений.

Ключевые слова: время, срок, процессуальное право, материальное право, административный процесс, гражданский процесс, ограничения.

Ma kovij V.P., Mamedov R.Y. TEMPORAL RESTRICTIONS ON THE IMPLEMENTATION OF PROCEDURAL RIGHTS IN CIVIL AND ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS

The article is devoted to the comparative study of time categories on the verge of material and procedural law, as well as the administrative and civil process. The place of the civil process in the modern national legal system is determined. The analysis of the formation of civil procedural legislation in the context of time phenomena is illustrated by the example of the existing codifications and the latest version of the Civil Procedural Code of Ukraine related to the implementation of judicial reform on the renewed platform for socio-economic existence of Ukrainian statehood. The relationships of civil material and procedural law in the plane of temporal categories at different stages of the existence of the domestic legal system are established.

Some improvement of the legal regulation of procedural relations in the interpenetration of elements of the mechanism of legal regulation of administrative and civil procedural relations is offered. Similarly, according to the results of comparison of legal regulation of procedural and substantive terms, suggestions of more rational standardization of normative prescriptions of Ukrainian civil law are given.

A scrupulous study received the question of the mechanism of the validity of terms in the structure of the legal composition of procedural relations both within the framework of civil and administrative proceedings. At the same time, the essence of the corresponding varieties of temporal categories is distinguished, as well as the details of the expiration of procedural terms in accordance with the normative regulation of different years, and in the period of unified regulation of these relations is precisely by civil procedural law, and during the period of differentiation in administrative and civil proceedings. Indirect reproduction of the authors' view on the mechanism of the effect of time values within the boundaries of administrative and civil proceedings through the prism of limiting the implementation of civil procedural rights and the enforcement of civil procedural obligations.

Key words: *time, term, procedural law, material law, administrative process, civil process, restriction.*

Постановка проблеми. Аналіз наявних натеper досліджень приватно-правових та публічно-правових строків надає привід дійти таких висновків щодо сутності й природи часу як соціально-філософського та правового явища у проекції на адміністративно-правову й цивільно-правову площину. При цьому характеристики наведеним явищам надамо з огляду на усталений підхід до матеріального права як змісту, а процесуального як форми останнього. У цьому дослідженні окремої уваги заслуговує саме останнє втілення часу, де виникає питання обмеження здійснення цивільних (адміністративних) процесуальних прав та виконання цивільних (адміністративних) процесуальних обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання співвідношення нормативного закріплення часових величин у рамках цивільного права, цивільного процесу та адміністративного процесу, як правило, розглядалося побіжно або однобоко. Серед дослідників адміністративного процесуального часу необхідно відзначити А.В. Баб'яка, І.Г. Оборотова, О.С. Дугенця, Д.М. Бахраха, О.М. Бандурку, цивільного процесуального та матеріального часу – О.В. Андрійчук, Т.М. Вахоневу, А.В. Жгунову, В.В. Луць, О.С. Яворську, Д.О. Маріц, Н.В. Черногор та ін. Водночас указані дослідження не поєднали комплексного підходу до встановлення природи часу як міжгалузевої правової категорії через компаративне дослідження кодифікацій процесуального законодавства з урахуванням його останніх трансформацій.

Постановка мети. Метою статті є дослідження правової природи часу як міжгалузевої категорії у проекції на мате-

ріальні та процесуальні, адміністративні процесуальні та цивільні процесуальні відносини.

Виклад основного матеріалу. На думку М.К. Сулейменова, цивільний процес разом з іншими процесуальними галузями права відноситься до публічно-правової складової частини національної системи права [1, с. 14], що узгоджується з переважаючою точкою зору у правовій науці з цього приводу й відображає найбільш характерні ознаки, які відмежовують публічне право від приватного, наприклад через допущення до участі у врегульованих таким правом відносинах суб'єктів владних повноважень з метою здійснення певної компетенції – суд у цивільному процесі [2, с. 145]. Однак слушною є думка, згідно з якою процесуальні правовідносини характеризуються з огляду на особливості матеріальних публічних чи приватних відносин, що є предметом розгляду в межах відповідного провадження [3, с. 11]. Має право на існування висновок, згідно з яким саме цивільний процес можна віднести до змішаних галузей права, де відображені елементи як публічного (імперативність, підпорядкування встановленому процесуальному порядку), так і приватного права (диспозитивність, змагальність, рівність) [4, с. 26]. Необхідно вказати на наявність певних елементів приватно-правових норм і в межах адміністративного процесу з огляду на зміст положень Кодексу адміністративного судочинства України (надалі – КАС України).

Навіть побіжний погляд на нормативні приписи обох процесуальних кодексів у рамках адміністративного чи цивільного порядку розгляду та вирішення

відповідних спорів надає можливість вирішити багато спільного, а іноді й суперечливого в них. Пояснення цьому можна шукати як в єдиному походженні процесуальної процедури, яка була закріплена у тій моделі цивільного судочинства, що існувала ще за кодифікацією Цивільного процесуального кодексу (надалі – ЦПК) України 1963 року та до цього часу притаманна судочинству окремих країн сучасності (ЦПК Республіки Білорусь), так і інших характерних ознаках, серед яких окреме місце необхідно відвести темпоральним величинам.

По-перше, саме норми про правовий час у рамках ЦПК України відповідної кодифікації зазнали усталеного підходу. Так, у структурі розділу I «Загальні положення» всіх кодифікацій відтворені процесуальні строки (глава 7 ЦПК України 1963 року, глава 6 ЦПК України 2004 року та ЦПК України в редакції 2017 року). Отже, КАС України містить главу 6 в складі розділу I «Загальні положення», що має тотожну назву. По-друге, кількісні характеристики процесуальних кодексів теж різняться, так, перша з розглянутих редакцій ЦПК України повністю за цим критерієм співпадає з КАС України (6 статей), а наступні редакції цивільного процесуального закону на одну статтю кожна більша попередньої (7 та 8 відповідно), де в другій редакції окремої регламентації зазнає питання початку перебігу процесуальних строків, а в третій, окрім того, зазнали додаткової дефініції так звані розумні строки.

По-третє, порівняння змісту викладеного нормативного матеріалу свідчить про такі обставини. За кожною редакцією ЦПК України перша стаття (ст. 84, ст. 67, ст. 120) присвячена характеристиці видів процесуальних строків за джерелом встановлення або підставою виникнення й має відповідну назву. Аналогічною за змістом є ч. 1 ст. 118 адміністративного процесуального закону, яка однак має назву «Процесуальні строки». Зазначені норми під процесуальними строками розуміють встановлені судом або законом строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії. Таке визначення суттєво уступає визначенню строку, наданому у Цивільному ко-

дексі України (надалі – ЦК України), який під строком розуміє певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Більше того, за наведеного визначення випадає з кола темпоральних величин за процесуальним законодавством термін як момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. За таких умов включення до змісту процесуального кодексу також і визначення строку через вказівку на подію, яка має неминуче настати, позбавляється доцільності, оскільки не узгоджується із сутністю строку за його сприйняттям як відповідного проміжку часу [5, с. 77–78].

Нормативна варіація визначення строків при цьому вказана у ч. 2 останньої статті адміністративного процесуального закону, а за ЦПК наведених редакцій – у окремих статтях, яка має назву «Обчислення строків». Разом із тим за КАС України стаття 120 теж іменується «Обчислення строків», де вказані особливості початку, закінчення, поновлення, продовження, зупинення, пропущення розглянутої темпоральної величини. Останнє за цивільним процесуальним законом розкривається у окремих нормативних приписах – початок (ст. 69 редакції 2004 року, ст. 123 редакції 2017 року), закінчення (ст. 87 редакції 1963 року, ст. 70 редакції 2004 року, ст. 124 редакції 2017 року), поновлення та продовження (ст. 89 редакції 1963 року, ст. 73 редакції 2004 року, ст. 127 редакції 2017 року), зупинення (ст. 88 редакції 1963 року, ст. 71 редакції 2004 року, ст. 125 редакції 2017 року), пропущення (ст. 85 редакції 1963 року, ст. 72 редакції 2004 року, ст. 126 редакції 2017 року). До того ж окремі норми щодо початку, пропущення строку за ЦПК України 1963 року містяться в межах положень про початок його перебігу, що було виправлено в пізніших редакціях на користь загальній справі дії темпоральних величин на процесуальні відносини.

Що ж до наведеного розміщення правил обчислення строків за адміністративним та цивільним процесуальним законодавством, то необхідно вказати таке. У відповідності до тлумачення змісту слів «обчислення» та «визначення» маємо

під першим дії над числами щодо відшукування, знаходження, встановлення чого-небудь, а у разі другого терміна – розпізнання, встановлення чогось за первинними ознаками, зокрема під час обчислення, вимірювання і т. ін. [6, с. 135, с. 823]. З урахуванням викладеного слушними є положення ЦК України з цього приводу, які до визначення строків відносять у ст. 252 первинні елементи, які беруться в якості еталона для проведення відповідних обчислювальних дій щодо темпоральних величин, а у ст. 253–255 безпосередньо правила їх обчислення. У зв'язку із цим ст. 120 КАС України має більш доречно найменування у розрізі її змісту, хоча структура й найменування процесуальних норм обох розглянутих вітчизняних процесуальних кодексів потребують корективи у відповідності до запропонованої структури матеріального цивільного закону.

Аналіз нормативного закріплення правил обчислення часових величин у кон-

тексті змісту досліджених процесуальних законів та ЦК України підтверджує факт запозичення низки елементів дії загального механізму правового регулювання зазначених взаємин з матеріального в процесуальне правове поле, що має бути продемонстроване у таблиці.

З наведеного слушним є внесення певних коректив у вказані нормативні акти у цій частині. Зокрема, норми щодо правил закінчення матеріального строку, визначеного у півмісяця, необхідно перенести з ч. 3 ст. 254 ЦК України до ч. 5 цієї статті, оскільки перша присвячена строкам, еталоном визначення яких у сенсі вищевикладеного є саме місяць, а за останньою частиною йдеться саме про еталонну міру часу – день, що безпосередньо сприймається під час обчислення й з'ясування закінчення такого строку. Більше того, доречніше відповідним чином буде доповнити й ст. 252 ЦК України таким різновидом еталона визначення цивільно-правових строків. Разом із тим

Таблиця

	ЦПК України 1963	ЦПК України 2004	ЦПК України 2017	КАС України	ЦК України
Загальні правила					
Початок перебігу	ч. 3 ст. 87	ст. 69	ст. 123	ч. 1 ст. 120	ст. 253
Закінчення строку (роки)	ч. 1 ст. 87	ч. 1 ст. 70	ч. 1 ст. 124	ч. 2 ст. 120	ч. 1 ст. 254
Закінчення строку (квартал, півроку, місяць)	ч. 2 ст. 87	ч. 2 ст. 70	ч. 2 ст. 124	ч. 3, ч. 4 ст. 120	ч. 2, ч. 3 ст. 254
Закінчення строку (тиждень)	-	-	-	-	ч. 4 ст. 254
Закінчення строку (день)	ч. 4 ст. 87	ч. 5 ст. 70	ч. 5 ст. 124	ч. 5, ч. 8 ст. 120	ч. 1 ст. 255
Повнення та продовження строків	ст. 89	ст. 73	ст. 127	ст. 121	-
Зупинення строків	ст. 88	ст. 71	ст. 127	ч. 10 ст. 120	-
Спеціальні правила					
Закінчення строку (останній день – неробочий день)	ч. 3 ст. 87	ч. 3 ст. 70	ч. 3 ст. 124	ч. 6 ст. 120	ч. 5 ст. 254
Закінчення строку, пов'язаного з певною подією	ч. 3 ст. 87	ч. 4 ст. 70	ч. 4 ст. 124	ч. 7 ст. 120	-
Закінчення строку, пов'язаного з вчиненням дії	ч. 4 ст. 87	ч. 5 ст. 70	ч. 5 ст. 124	ч. 8 ст. 120	ч. 1 ст. 255
Закінчення строку, пов'язаного з вчиненням дій за допомогою засобів зв'язку	ч. 5 ст. 87	ч. 6 ст. 70	ч. 6 ст. 124	ч. 9 ст. 120	ч. 2 ст. 255

з огляду на сутність процесуального та матеріального строку питання його зупинення, поновлення та продовження перебуває в межах компетенції відповідної судової інстанції, як наслідок, має бути відтвореним лише в межах приписів процесуального закону, що відображено у таблиці. Останнє не стає на перешкоді встановлення спеціальних правил зупинення, поновлення та продовження матеріально-правових строків на прикладі позовної давності, але в рамках, передбачених відповідним джерелом цивільного законодавства, зокрема договором.

Окрім того, специфіка адміністративних та цивільних процесуальних відносин створює передумови до правового регулювання правового часу у контексті визначення розумного строку, наслідків пропущення відповідних строків, що має місце у загальних положеннях цивільного законодавства через зміст принципу справедливості, добросовісності та розумності або ж у нормативній регламентації окремих різновидів матеріально-правових строків (ст. 267 ЦК України). В частині останнього раціональною була б пропозиція передбачити загальні правила, які визначають наслідки впливу цивільно-правового строку.

Дещо нелогічною є законодавча позиція, за якою в загальних положеннях процесуальних строків КАС України розглядається один із їх різновидів – строк звернення до адміністративного суду (ст. 122), а також правові наслідки його пропущення (ст. 123).

Поряд із цим наведений у таблиці аналіз загальних приписів цивільного матеріального, а також цивільного та адміністративного процесуального законодавства свідчить про закріплення особливостей обмеження відповідних матеріальних та процесуальних прав і обов'язків залежно від різновиду відносин, покликаних забезпечити приватний чи публічний інтерес. Тобто за таких обставин можна говорити про включення темпоральних величин до складу елементів механізму правового регулювання, на який покладено тягар забезпечення компромісу між публічними та приватними інтересами у різних варіаціях їх буття.

Висновки. Правовий час є міжгалузевим явищем, що покликаний забезпечити компроміс інтересів учасників як процесуальних, так і матеріальних відносин через встановлення відповідних обмежень їхнього змісту, тобто суб'єктивних матеріальних (процесуальних) прав та обов'язків. Виявлено ознаки взаємопроникнення правової регламентації часу за адміністративним та цивільним процесуальним, а також цивільним матеріальним правом. Досліджено становлення процесуального законодавчого закріплення часових категорій, що надало можливість виокремити позитивність інновацій новітнього законодавства у цій частині. Разом із тим наведене надало можливість висловити пропозиції з удосконалення як матеріального, так і процесуального законодавства в цій частині. Дістало подальшого дослідження питання термінологічного характеру, зокрема щодо дефініції понять «обчислення» та «визначення». У сутності останніх категорій деталізовано специфіку перебігу процесуальних та матеріальних темпоральних величин.

Наведені міркування лише позначають окремі відправні точки для подальших досліджень проблемних питань застосування загальних нормативних приписів визначення темпоральних меж здійснення процесуальних прав та обов'язків у цивільному та адміністративному провадженні, що підкреслює актуальність наступних пошуків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сулейменов М.К. Гражданское право в системе права. *Юрист*. 2007. № 6. С. 10–21.
2. Банчук О.А. Підстави розмежування публічного та приватного права в Україні. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 143–151.
3. Банчук О.А. Проблема розмежування публічного та приватного права у правовій думці України XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 20 с.
4. Алексеев С.С. Частное право. Москва : Статут, 1999. 158 с.
5. Маковій В.П. Правовий час у цивільному праві та цивільному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 2. С. 75–79.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.